

Ders 8 Кыргыз Тилинде Кызматчы Сөздөр

(Kыргыз Түркçесинде Бағымлы Сөз Түрлери)

Kыргызцанын келимелери ики буюк груп ичине эле алыныр. İlk gruptakiler leksik anlama sahip, kendilerine has yapım, çekim ekleri olan ve cümlede bağımsız öge olabilenlerdir. Bunlar, temel kelime türleridir. Kыргызcada altı temel kelime türü vardır: *isim, sıfat, sayı, zamir, zarf ve fiil*. Bu kelime türlerinden fiil dışında olanları ayrıca *ad grubu* (атооч сөздөр) ismi ile de adlandırılır. İkinci gruptaki kelimeler ise sözlük anlamı taşımadıklarından cümle ögesi olamazlar ve bu yüzden *yardımcı kelimeler* (көмөкчү сөздөр) olarak adlandırılır. Bunlar da altı gruba ayrılır: *bağlaçlar, edatlar, parçacıklar, yansıma kelimeler, ünlemler ve modal kelimeler*. Tүркçeden farklı olarak Kыргыз gramerlerinde edatlar iki farklı grup içinde ele alınır. Bunlar *жандоочтор* “takılar”¹ ve *бөлүкчөлөр* “parçacıklar”dır. Yardımcı kelime türleri, cümle içinde ancak temel kelimeler arası ya da cümleler arası münasebetleri kurma veya cümleye gramer anlamı katma görevinde bulunurlar. Kыргыз Tүркçesinin esas yardımcı kelime türleri şunlardır:

1. **Байламта** (Bağlaç): *жана* “ve”, *менен* “ile”, *да* “da”, *дагы* “daha”, *анткени* “çünkü”, *ошол үчүн* “onun için”, *бирок* “fakat” vb.
2. **Жандооч** (Edat): *чейин* “kadar”, *мурун* “önce”, *карай* “doğru”, *тууралуу* “hakkında”, *сыяктуу* “gibi”, *тарта* “itibaren” vb.
3. **Бөлүкчөлөр** (Parçacıklar): *гана* “sadece”, *эле* “daha”, *деле* “bile”, *дал, так* “tam”, *таң* “bimem ki” vb.
4. **Модал сөздөр** (Modal kelimeler): *албетте* “elbette”, *балким* “belki”, *мисалы* “örneğin”, *калыбы, окшойт, го* “gaiba”, *бейм* “sanırım” vb.
5. **Тууранды сөздөр** (Yansıma kelimeler): *жарк-жарк* “parıltı”, *шуу* “zır”, *күрс-күрс* “küt küt”, *шуу-шуу* “vızır vızır”, *тапс* “pat” vb.
6. **Сырдык сөздөр** (Ünlemler): *ах, ух, баракелде* “aferin”, *кан* “tü”, *жаша* “yaşa”, *бай-бай* “vah vah”, *өх* “oh” vb.

Könügүүлөр

1. Cümleleri parantez içinden uygun bağlaçlar koyarak tamamlayınız.

Асан тракторун кечее ондоткон болчу, ... бүгүн кайра бузукуп калды. Өсүп-өнгөн жеримди жүрөгүмө ушунчалык жакын көрөм ..... ар дайым сагынам. Максатыңарга эмгек аркылуу жетесиңер, ... эмгекти сүйүү керек. Бул айлык артышынан мугалимдер ..... докторлор гана пайдалана алат экен. Ажардын апасы катуу ооруп калды, ... күн бою суукта кир жууган болчу. Жекшендин терс кыялдары бар, ... арам ойлуу эмес.

(жана, себеби, анткени менен, бирок, ошондуктан, менен)

¹ Bazı Tүркçe gramerlerde edatlar için “Son çekim edatları” terimi de kullanılır. Kitabın bazı alıntı bölümlerinde bu terime not düşülerek biz de yer verdik.

2. Cümlelerin sonunu siz getiriniz.

Тамара апасын бир жылдан бери көрө элек болчу, ошондуктан

Жибектен жардам сурамбы, кантсе да .....

Таалай 1- экзамендерин жакшы тапшырган, бирок.....

Бул өлкөнүн саясатчылары, иш адамдары жана окумуштуулары бир арага келип,

Көп күндөн бери жамгыр жаап жаткан, ошондуктан.....

Биз дүкөндөн Айнурга бир белек сатып алалы, а силер.....

Дамира абдан бай үй-бүлөнүн кызы болгонуна карабастан,.....

3. Bul suroolorgo baylamtalardı koşup joop bergile

Өлкөнүн абалынан кимдер жоопкер?

Эмне себептен ар качан сабакка кечигип келесиң?

Шайлоого кимдер катыша албайт?

Газеталар бул кабарды эмнеге жазышкан жок?

Эгер кесибиң боюнча жумуш табылбаса, эмне кыласың?

4. Konu ile ilgili pratik yapmak için “Tañ Kalarlık Dostuk” kitabından “Añgemeler” hikayesi okunup, tespit edilen sıfatlar üzerinde tetkikler yapılır.

Кайнактар

Abduldayev E., Azırkı kırıgız tili. Bişkek, 1998.

Asanaliyev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kısıkaça oçerki, Frunze, 1964.

Bartold V.V., Kırgızı.- Soçineniya. M., 1963, T.2, Çast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıkı. Moskova, 1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıkı. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazıkı. Frunze, 1963.

Baytur A., Kırgız tarıhının leksiyaları. Bişkek, 1992.

Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavşih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L., 1950.

Cumakunova, G. (2002). “Kırıgız Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırıgızca Sözlük. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırıgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-88.

Cumakunova, G. (2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-136.

- Cusupakmatov L., Otnoşeniye kirgizskogo yazıkı k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze, 1983.
- Çorotegin T.K., Moldokasımov K.S., Kırgızdardın cana Kırgızstandın tarıhı. Bışkek, 2000.
- Dırenkova N.P., Grammatika şorskogo yazıkı. Moskva, 1979.
- Grammatika hakasskogo yazıkı. Moskva, 1975.
- Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative description of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.
- İshakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıkı. Moskva, 1961.
- Karayev O., Vostoçniye avtorı o kırgızah. Bışkek, 1994.
- Kırgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.
- Malov S.E. Drevniye i noviye tyurkskiye yazıkı.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva, 1952.
- Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze, 1956.
- Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata, 1957.
- Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Teksti i perevodı. M.-L., 1952.
- Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıkı mira: Tyurkskiye yazıkı.-Bışkek, 1997, s.286-289.
- Tıstanov K., Kırgız tili. T.I-II, İstambul, 1998.
- Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bışkek, 1997.
- Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıkı Sinszyana.- Tyurkologičeskiye issledovaniya. M.-L., 1963.
- Tenişev E.R., O yazıkıe kırgızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya, 1966, No 7, s.88-95.
- Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıkı. M., 1976.
- Tekin T., Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi. C.5, sayı 13, 1990. S.141-168.
- Yunusaliyev B.M., Kırgız dialektologiyası, Frunze, 1971.
- Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıkı.-Voprosı yazıkoznaniya, 1955, N 2, s.30-41.